

Datum 2020-08-14

Yttrande: Ändringar i högskolelagen för att främja den akademiska friheten och tydliggöra lärosätenas roll för det livslånga lärandet

DIK är fackförbundet för alla som studerar eller arbetar inom kultur, kommunikation och kreativ sektor. DIK är en del av Saco och organiserar cirka 20 000 medlemmar inom arbetsmarknadens alla sektorer, inklusive egenföretagare och studenter.

Det är välkommet att regeringen går vidare med Styr- och resursutredningens förslag i betänkandet En långsiktig, samordnad och dialogbaserad styrning av högskolan (SOU 2019:6). Nedan kommenterar DIK de ändringar i högskolelagen (1992:1434) som föreslås i syfte att dels främja och värna den akademiska friheten som förutsättning för utbildning och forskning av hög kvalitet, dels att tydliggöra universitetens och högskolornas ansvar för det livslånga lärandet.

DIK lämnar även förslag på hur akademisk frihet kan främjas och lärosätenas arbete för livslångt lärande kan stärkas ytterligare.

5. Det ska i högskolelagen slås fast en allmän princip om att den akademiska friheten ska främjas och värnas i högskolans verksamhet

DIK tillstyrker förslaget att det i högskolelagen införs en bestämmelse om att det i högskolornas verksamhet som en allmän princip ska gälla att den akademiska friheten ska främjas och värnas. Det innebär en tydlig markering av högskolans särskilda roll som en självständig och kritiskt reflekterande kraft i samhället. Det är inte minst viktigt mot bakgrund av att den akademiska friheten på många håll hotas. Därför har införandet av bestämmelsen ett viktigt politiskt signalvärde. Genom att en allmän princip om akademisk frihet slås fast, ges ett ökat lagstadgat stöd som även gör det möjligt att granska hur den akademiska friheten upprätthålls i praktiken.

För att på riktigt främja akademisk frihet och kvalitativ utbildning krävs dock att ekonomiska resurser tillförs högskolan. DIK anser att de totala anslagen till högre utbildning och forskning måste öka och att det så kallade produktivitetsavdraget, som syftat till att effektivisera högskolan, slopas.

Enligt Styr- och resursutredningen¹ skulle förslaget tydliggöra lärosätenas ”ansvar att främja och värna de enskilda lärarnas och forskarna akademiska frihet och integritet, det kollegiala ansvaret för utbildningens och forskningens kvalitet samt studentinflytandet, och att upprätthålla väl fungerande kvalitetssäkring och en stark kvalitetskultur.”². Det är bra att promemorian betonar lärosätesledningarnas arbetsmiljöansvar och ansvar för att motverka hat, hot, våld och trakasserier inom sektorn. På samma sätt borde den höga graden av tidsbegränsade anställningar bland forskare och undervisande personal pekas ut som en otrygghet som påverkar akademisk frihet och kvaliteten i undervisning och forskning. Som DIK framförde i remissyttrandet till Styr- och resursutredningen³, krävs att regeringen i regeringsbrev och propositioner tydliggör lärosätenas ansvar att göra trygga anställningar till norm. Ett sätt är att sätta upp krav på att erbjuda tillsvidareanställning senast efter avslutad postdok och att säkerställa att villkoren för de så kallade meriteringsanställningarna blir likvärdiga på lärosätena. Därutöver bör användandet av allmän visstid och staplande av tidsbegränsade anställningar följs upp inom ramarna för UKÄ:s kvalitetssäkringsarbete.

DIK vill även betona vad ett ökat studentinflytande innebär. Det förutsätter bland annat att studenter finns med i alla beredande och beslutande organ. Avskaffandet av kårobligatoriet har lett till minskad finansiering och därmed minskat studentinflytande.⁴ Lärosäten har i viss mån kompenserat för det ekonomiska bortfallet, men i olika grad. Det har lett till att kårerna hamnat i en beroendeställning gentemot lärosätena och att möjligheterna för studenterna att påverka är olika starka på olika lärosäten. För att alla studenter ska få ökat studentinflytande anser DIK att statsbidraget till kårerna bör utökas, exempelvis genom ett bidrag per helårsstudent som utredningen om kårobligatoriet föreslagit. Studentkårerna bör även få riktade medel för att genomföra insatser för studenter som behöver extra stöd samt för inresande studenter.

7. Lärosätenas ansvar för det livslånga lärandet ska tydliggöras i högskolelagen

DIK tillstyrker förslaget att det i högskolelagen införs en bestämmelse om att högskolorna i sin verksamhet ska främja det livslånga lärandet. DIK är positiva till lagändringen som bland annat möjliggör för UKÄ att lättare granska lärosätenas arbete med fortbildning och vidareutbildning. Förslaget förutsätter dock att lärosätena ges ekonomiska förutsättningar för att klara av sitt utökade ansvar och

¹ En långsiktig, samordnad och dialogbaserad styrning av högskolan, SOU 2019:6.

² SOU 2019:6, s. 124. Refererad i promemorian, s. 8.

³ DIK, 2019, [Yttrande: En långsiktig, samordnad och dialogbaserad styrning av högskolan, SOU 2019:6](#).

⁴ UKÄ, 2017, [Studentinflytandet – Kartläggning och analys av studentinflytandets förutsättningar efter kårobligatoriets avskaffande](#).

kunna utveckla det befintliga utbudet av fortbildning och vidareutbildning. Utan tillförda resurser är incitamenten för högskolan att tillhandahålla fortbildning små, samtidigt som det finns risk att den examensinriktade utbildningen och fortbildningen ställs mot varandra.

För att ytterligare främja högskolans arbete för livslångt lärande är det nödvändigt att göra allvar av Styr- och resursutredningens förslag att minska prestationers betydelse i resurstilldelningssystemet. Dagens prestationsbaserade system innebär att det lönar sig bättre för lärosäten att ha fler utbildningsprogram eftersom dessa har högre genomströmning, snarare än fristående kurser och distansutbildningar som har lägre prestationsgrad. Det skapar ekonomiska hinder för flexibla utbildningsformer och fortbildning som ofta är ekonomiskt ofördelaktiga för lärosätena. Det prestationsbaserade systemet leder även till att de utbildningar som är i störst behov av förbättringar riskerar att få mindre resurser, samtidigt som det utgör ett incitament att sänka examinationskrav i syfte att få mer ersättning. För att kunna tillhandahålla denna typ av utbildningar behöver lärosätena totalt sett ges ökade resurser. Vi befarar att ett uteblivet stöd har som konsekvens att resurserna per student blir mindre och kvaliteten på utbildningar sämre.

Coronakrisen har aktualiserat ett behov av välfungerande omställningssystem och möjligheter att omskola sig. Det livslånga lärandet är även en förutsättning för en socialt hållbar klimatomställning. En samhällsutveckling med högre grad av digitalisering, automatisering och globalisering innebär ändrade kompetensbehov, att yrken förändras, att vissa jobb försvinner och andra tillkommer. Att vi dessutom ska jobba allt längre innebär att fler både vill och behöver byta karriär. För detta krävs att det finns en infrastruktur i samhället som gör det möjligt att följa med utvecklingen. Lärosätena spelar här en viktig roll, men för att på allvar främja livslångt lärande och ta helhetsgrepp i frågan krävs en övergripande nationell strategi för kompetensförsörjning och livslångt lärande som samordnar olika sektorer och insatser, vilket också lyfts fram i Valideringsdelegationens slutbetänkande⁵.

DIK ser ett stort behov av ett utökat och mer flexibelt utbud av kurser som går att kombinera med arbete, fler korta kurser, kurser på låg fart och på kvällstid samt ökad tillgång till platser på fristående kurser. Det skulle underlätta våra medlemmars möjligheter till kompetensutveckling och livslångt lärande. Även distansutbildningen behöver utvecklas – både för att det ska bli enklare och mer tillgängligt att studera parallellt med yrkeslivet, men också för att människor i hela landet ska kunna bygga på sin kompetens utan att behöva flytta. Regeringen har med anledning av coronakrisen och den ökande arbetslösheten tillfört medel i utbildningssatsningar som syftar till att skapa fler utbildningsplatser och öka utbudet av korta kurser.⁶ Det har också gjorts välkomna satsningar på

⁵ Validering – för kompetensutveckling och livslångt lärande, SOU 2019:69.

⁶ Regeringen, 2020, ["Ytterligare förstärkning av möjligheten till studier vid universitet och högskolor i höst"](#).

distansundervisning och öppen nätbaserad utbildning.⁷ Det krävs dock att de kurser som tillhandahålls inte bara är inriktade mot bristyrken. Det är nödvändigt att relevant fortbildning även tillhandahålls grupper på arbetsmarknaden där det råder viss konkurrens om jobben. Arkivarier är exempel på en sådan yrkesgrupp som står inför en stor digital omställning men där det också saknas relevant och arbetslivsanpassad fortbildning. Resultaten från en enkätundersökning bland våra medlemmar vittnar samtidigt om att det inte bara är bristen på relevant utbildningsutbud som står i vägen för utebliven kompetensutveckling.⁸ I de flesta fall handlar det om arbetsgivarens prioriteringar. Ett flexibelt kursutbud som går att kombinera med arbete är viktigt, men lika viktigt är det att arbetsgivaren tar ett större kompetensutvecklingsansvar och avsätter tid och resurser som gör det möjligt att gå kurserna utan att riskera en sämre arbetsmiljö. Likväl är det viktigt att väga in de konsekvenser som en bristande ekonomi i kommuner och regioner har för de anställdas kompetensutveckling. DIK har många medlemmar som arbetar inom offentlig sektor och som uppger att det är ekonomiska åtgärder och personalbrist som i huvudsak begränsar deras möjlighet till kompetensutveckling.

DIK ser även ett större behov av satsningar på utbildningar inom humaniora och samhällsvetenskap, som ger kunskaper som behövs och kommer att behövas inom allt fler yrken och branscher. Kompetens inom humaniora och samhällsvetenskap så som tolkningsförmåga, retorik, kritiskt tänkande, etiska och filosofiska frågeställningar, språk, interkulturell kompetens med mera är svåra att automatisera och kommer spela en allt större roll på framtidens arbetsmarknad.

Anna Troberg
Förbundsordförande DIK

Viktoria Hellström
Utredare, DIK

⁷ Regeringen, 2020, "[Stor satsning på distansundervisning och öppen nätbaserad utbildning](#)".

⁸ DIK, kommande rapport om kompetensutveckling om livslångt lärande, hösten 2020.